

אֵהָלָהָל

מסעי

r0548474308@gmail.com

לע"נ מרת רחל לוי בת תמרה ז"ל

וישמע הכנעני מלך ערד (לג מ)

בגמ' ראש השנה (ג.) וישמע הכנעני מלך ערד מה שמועה שמע. שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וכסבור ניתנה רשות להלחם בישראל

רש"י (במדבר כא א) וישמע הכנעני שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וכו' כדאיתא בר"ה.

וכתבו התוס' (ד"ה וישמע הכנעני) ונראה דמהווא דמסעי קא דריש דאי מהווא דחוקת הא מפרש דשמע כי בא ישראל דרך האתרים ורש"י לא דק בפ' החומש. עי"ש.

ויש להבין מחלוקתם

בספר ליקוטי שושנים - מזולקווא (פרשת חוקת) ושמעתי לתרץ על פי דאיתא במדרש רבה הטעם שלא רצה אדום ליתן את ישראל לעבור דרך גבולו משום דכתיב "לעשו נתתי את שעיר לרשת אותו" ורש"י בחומש פי' דהר היה משובח משום דיכול לזרוע עליו חמישה פעמים כמו בבקעה ועמוד הענן הלך לפניו ומשווה ההרים והיה היזק לאדום לכן לא רצה אדום ליתן את ישראל לעבור דרך גבולו ואע"פ שמשלח אליו "לא נטה בשדה ובכרם רק במסילה נעלה" וישארו כל ההרים שבשדות וכרמים ולא יהיה היזק מ"מ היה מתיירא אדום ולכן נסעו ישראל ממנו.

ויש להקשות לפי זה גם סיחון שהוא כנען יושב הנגב שפירש רש"י שהוא עמלק נכדו של עשו ואם כן הברכה של הר שעיר שייך לו גם כן ולא רצה ליתן את ישראל לעבור דרך גבולו מטעם שלא ישוו ההרים אם כן שלא כדין עשו עמו ישראל מלחמה.

אך י"ל ששמע סיחון שנסתלקו ענני הכבוד ולא ישוו ההרים ולא יהיה לו שום היזק ואעפ"כ לא רצה ליתן אותם לעבור דרך גבולו ולכן עשו עמו מלחמה.

ובהיות כן שפיר פירש רש"י דזה קרא הוא בפרשת חוקת ולא קשה קושיית התוס' מאי מקשה המקשן מה שמועה שמע וכו' הכתיב בקרא "כי בא וכו'" דכך פריך המקשן מה שמע ולא רצה ליתן לעבור דרך גבולו ואי משום שלא ישוו ההרים א"כ למה באמת עשו מלחמה עמו. לכן אמר שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני הכבוד ואז לא היה לו כלל היזק ואעפ"כ לא רצה ליתן לעבור, לכן עשו עמו מלחמה ודו"ק.

•

בספר נפש יהונתן - אייבשיץ (חוקת) ונראה לתרץ דמהרש"א הקשה על רש"י ז"ל שכתב בחומש בפ' חוקת דישראל היו מתפללין אם נתון תתן את העם הזה בידינו שמלבושיהם שלהם היה כעמלק

ולשונם ככנען וכו' עיי"ש והא תוס' כתבו לעיל כסות ולשון שינה כמלך ערד. ונראה לתרץ דאיתא ב' דעות חד אמר כסות ולשון שינה וחד אמר או כסות או לשון שינה.

ולפי"ז י"ל דרש"י ותוס' מחולקים בהנך ב' דעות ולא קשיה מידי.

ולכאורה נראה הא דפירש רש"י משום הכי היו מתפללין סתם את העם הזה ולא פירשו איזהו עם משום שהיה כסות שלהם כעמלק ולשונם כסיחון מוכח שפיר, דאל"כ למה היו ישראל מתפללין סתם את העם הזה הו"ל לפרש בתפילתם נתון תתן את סיחון בידינו, אלא וודאי, שהיה כסותם כעמלק ולשונם כסיחון.

אך לכאורה קשה על עדיין אף לפי רש"י למה לא פירשו נתון תתן בידינו עמלק וע"כ היה להם להוכיח דעמלק הוא. דאל"כ קשה כיוון דלא בא למלחמה אלא משום דבא ישראל דרך האתרים כדכתיב בקרא ואמאי המתין עד עכשיו אלא ע"כ דעמלק היה ומש"ה לא בא להלחם קודם לכן, משום דעד עכשיו לא היו ישראל באו למדינותיהם וכמו שכתב רש"י בפי' חוקת וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב זה עמלק ע"ש. אך י"ל לעולם סיחון היה ואפי"ה המתין עד עכשיו משום סליקת ענן הכבוד ואין הכרח מכח קושיא הנ"ל שהיה עמלק.

אך כל זה לשיטת רש"י דכסות היה של עמלק ולשונם כסיחון וע"כ מוכח מחוקת נמי דלא באו אלא בשביל סליקת ענן הכבוד.

אמנם לשיטת תוס' דכסותם ולשונם היה כסיחון, א"כ לא מוכח מידי מחוקת. דלעולם י"ל בשביל שבאו ישראל דרך האתרים וא"ל מאי ס"ד דישאל למיטעי דסיחון הוא, הא מכח קושיא יוכיחו דעמלק הוא מדלא באו מקודם, דז"א כיון דכסות ולשון תרווייהו כסיחון מה"ת יוכיחו ישראל ויעלה על דעתם שהוא עמלק כיון דלית בהם שום שינוי ובכולה מילתא דמי כסיחון וא"כ לא מוכח מידי דמשום סליקת ענן הכבוד בא עכשיו. וזהו כוונת התוס' שבתחילה הביאו כסות ולשון שינה ולפי"ז שפיר כ' התוס' דרש"י לא דק בפי' החומש דבל"ז ה"א כסות כעמלק ולשון כסיחון א"כ היה להם להוכיח שהוא עמלק כנ"ל אלא וודאי משום סליקת ענן הכבוד היה ולא מוכח דעמלק היה, אבל השתא דקאמר כסות ולשון שינה א"כ י"ל כהנ"ל ולא מוכח מחוקת וכתבו תוס' שפיר ונראה דמאלה מסעי קא דריש ולא מחוקת ורש"י לא דק בפי' החומש ודו"ק.

•

בספר **עבודה ברורה** (מכון עבודה ברורה) על מסכ' ר"ה מביא כמה תי' ליישב שיטת רש"י (שהיא גם שיטת רבינו בחיי והחזקוני ועוד ראשונים)

א. י"ל שרש"י חולק על התוס' בפירוש הכתוב (במדבר כא א) "כי בא ישראל דרך האתרים", וממילא מתורצת קושיית התוס'. דהנה נתבאר במפרשי התורה כמה פירושים לתיבות "דרך האתרים", דרש"י (בפירושו הראשון) מפרש, דרך הנגב שהלכו בה המרגלים. (וכן איתא בתרגום אונקלוס ויונתן ועוד). וכתב האבן עזרא, שלפי פירוש זה האות אל"ף (שבתבת "האתרים") היא נוספת, כלומר כאילו כתוב "דרך התרים" – המרגלים שבאו לתור את הארץ, ומצינו כמה מקומות שדרך הכתוב להוסיף אל"ף (והביא שם כמה דוגמאות). וכן הוא בפירוש רשב"ם.

ואילו רס"ג פירש "האתרים" – שם מקום". וכעין זה פירש החזקוני, וז"ל: האתרים כמו התארים, לשון סיבוב, כמו (יהושע טו ט) ותאר הגבול (= וסבב הגבול). והיינו כששמע הכנעני שבא ישראל

דרך הסיבובים של ארץ אדום מצפון לדרום, כדכתיב (במדבר כא ד) "ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום", כסבור עליו הם באים, שהרי בדרום של אדום הוא מקום הכנעני כדכתיב "יושב הנגב", לפיכך "וילחם בישראל", עכ"ל.

ומעתה י"ל דבפירושים אלו נחלקו רש"י ותוס', שהתוסי' מפרשים את כוונת הכתוב כדרך הרס"ג והחזקוני, ש"האתרים" הוא שם מקום או סיבוב, וא"כ הפסוק עצמו מפרש מה גרם למלך כנען להלחם עם ישראל, דהיינו ששמע שבאו ישראל קרוב לארצו כסבור עליו הם באים למלחמה – ולפיכך יצא להלחם עמהם. וממילא נקטו התוסי', דאי אפשר לדרוש מקרא דחוקת שהשמועה שגרמה לו לבוא להלחם עם ישראל היא מיתת אהרן, כיון שהפסוק מפרש טעם אחר.

אולם רש"י אזיל לשיטתו שמפרש "דרך האתרים" דרך המרגלים, וא"כ נמצא לכאורה שהפסוק אינו מפרש מה הסיבה שגרמה למלך כנען להלחם עם ישראל, אלא הפסוק מפרש כיצד ידע מלך כנען את הדרך להגיע למחנה ישראל.

וכמו שביאר הרמב"ן (שם כא א), וז"ל: וטעם "כי בא ישראל דרך האתרים", על דעת אונקלוס, כי כאשר באו המרגלים ועלו בנגב וחזרו להם – הרגישו בהם יושבי הארץ, ושמע בהם הכנעני הזה שהיה יושב בנגב, ובא עתה שהלכו הם המרגלים עד הגיעו למחנה ישראל, ויפה פירש, עכ"ל.

כלומר, שהפסוק מפרש שמכיון שהכנעני שמע שבאו המרגלים (בתחילת הארבעים שנה), מתוך כך ידע כיצד להגיע עד מחנה ישראל ולהלחם עמהם. ולפי"ז נמצא שגם בפסוק דפרשת חוקת אפשר לבאר דהשמועה שגרמה למלך כנען להלחם עם ישראל היא מיתת אהרן.

[אולם ע"י ברא"ם (שם) שנקט בדעת רש"י, שכוונת הכתוב לפרש את הטעם מדוע יצא מלך כנען להלחם עם ישראל].

אכן הרמב"ן כתב בהמשך דבריו, וז"ל: ורבותינו אמרו "מה שמועה שמע", כי הוקשה להם הכתוב בפרשת המסעים וכו', עכ"ל. ומבואר, שעל הכתוב בפרשת חוקת אין לשאול "מה שמועה שמע", ומשום דמפרש בהדיא דהשמועה היא "כי בא ישראל דרך האתרים". והגם שפסוק זה אינו מפרש מה השמועה שגרמה לו לבוא להלחם עם ישראל, אלא מה השמועה שגרמה לו לידע כיצד להגיע למחנה ישראל, מ"מ אי אפשר לשאול "מה שמועה שמע", דסו"ס הפסוק מפרש ששמע שבאו המרגלים וכך נודע לו כיצד להגיע למחנה ישראל.

[וא"כ נמצא שגם אם התוסי' מפרשים כמ"ש הרמב"ן בשם האונקלוס (וכפרש"י), מ"מ שפיר קשיא להו "דאי מההוא קרא קא דריש, הא מפרש דשמע כי בא ישראל דרך האתרים", כלומר שאי אפשר לשאול "מה שמועה שמע" על הכתוב בפרשת חוקת, מאחר ומפורש להדיא דשמע "כי בא ישראל דרך האתרים"].

ושמא י"ל בדעת רש"י, דאין כוונת הגמ' לפרש את התיבות "וישמע הכנעני" – לאיזה שמועה התורה מתכוונת, דזה מפורש להדיא בהמשך הכתוב (בפ' חוקת) "כי בא ישראל דרך האתרים", אלא עיקר כוונת הגמ' לשאול מה הסיבה שגרמה לו לבוא להלחם דווקא עכשיו, וזה לא מפורש בכתוב. דהגם שהכתוב מפרש כיצד ידע מלך עמלק את הדרך להגיע למחנה ישראל, כדכתיב: "וישמע הכנעני וגו' כי בא ישראל דרך האתרים", וכמו שנתבאר לעיל בשם הרמב"ן, מ"מ הגמ' שואלת מה הסיבה שגרמה לו דווקא עכשיו להלחם עם ישראל, ומתרצת דמיתת אהרן גרמה זאת.

ב. רש"י (במדבר כא א) פירש את הכתוב "דרך האתרים" באופן נוסף, וז"ל: דבר אחר, דרך

האתרים – דרך התייר הגדול הנוסע לפניהם, עכ"ל. וכתב הרא"ם בביאור כוונתו, וז"ל: ולא הבינותי טעמו, כי מה טעם לומר "וישמע הכנעני יושב הנגב כי בא ישראל אחרי הארון וילחם בישראל", וכי בעבור שבא ישראל אחרי הארון, בא להלחם עמהם, והלא כל ארבעים שנה שהיו במדבר, ישראל אחרי הארון היו הולכים. ושמא י"ל, דה"ק: כששמע הכנעני שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד, ואינו נוסע ישראל עכשיו אלא אחרי הארון בלבד, שלא נשאר להם מכל אותם ענני הכבוד שהיו נוסעים עמהם אלא הארון, בא להלחם עמהם. אבל קודם לכן, שהיו נוסעים עמהם כל אותן ענני הכבוד שהיו מסבבין אותם מלמעלה ומלמטה ומארבע רוחות העולם וכו', חוץ מן הארון שהיה הולך לפניהם ליישר אורחותם לתור להם מנוחה שיחנו שם, לא היה יכול לבוא להלחם עמהם, עכ"ל.

ולפי"ד קושיית התוס' מיושבת בפשטות, דבאמת הכתוב "כי בא ישראל דרך האתרים" מתכוון לפרש את הטעם דאיתא בסוגיין, דהשמועה שגרמה למלך עמלק להלחם עם ישראל היא מיתת אהרן, שנסתלקו ענני הכבוד ואין ישראל הולכים אלא אחר הארון – התייר הגדול הנוסע לפניהם, וכסבור ניתנה רשות להלחם בישראל.

•

החיד"א בפתח עינים הקשה, מש"כ התוס' דמסעי דריש ורש"י לא דק בפירוש החומש. דבריהם קשים, דרש"י בפירושו פרשת מסעי (לג מ) כתב נמי: כאן למדך שמיתת אהרן היא השמועה דנסתלקו ענני כבוד וכו', עיי"ש. ומאחר שכן מאי קשיה ליה שכתב בפרשת חוקת (כא א) דשמע שנסתלקו ענני כבוד, הרי כבר הוא פירש כוותיהו דאההוא דמסעי סמיק.

ומה שכתבו הרב נחלת יעקב (סולניק, חוקת קפ"ח ע"א) והרב נימוקי שמואל (צרפתי, חוקת ל"ז ע"ג) כי התוס' סוברים דשתי מלחמות הוו, עיי"ש באורך. אין בו כדי שביעה, דבפרשת מסעי לא הוזכרה מלחמה, ומנ"ל לתוס' דמלחמה אחרת היתה. והרב צדה לדרך (שמות יח א) האריך להקשות על דברי התוס' והרא"ם, ויש קצת להשיב עליו.

וע"ע מהר"ל דיסקין (חוקת), שדה יצחק – גויטע, ובמשכנות יעקב – בן נעים (מסעי)

הגליון השבוע

לרפואת:

סימונה בת סוזן תחי'

רינת בת סימונה תחי'

לעי"נ:

אשר בן מסעודה ז"ל

שרון קלמנט ז"ל בן סימונה